

УДК 338.2

Стебляно І. О.

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

РОЛЬ СТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

У статті досліджено теоретичні питання використання структурної політики для забезпечення конкурентоспроможності національної економіки. Дано її оцінку у світових рейтингах на основі Індексу глобальної конкурентоспроможності. Обґрунтовано рекомендації з розробки і реалізації структурної політики на основі врахування конкурентних переваг і подолання обмежень реформування національної економіки. **Ключові слова:** національна економіка, конкурентоспроможність, структурна політика, забезпечення, переваги.

Постановка проблеми. Національна конкурентоспроможність визначається економічними, політичними і соціальними чинниками, інфраструктурою країни, її науковим і ресурсним потенціалом [1, с. 46]. У сучасних економічних умовах України особливо актуальною є розробка наукових засад структурної політики, адекватних ринковим та національним інтересам і покликаних подолати глибоку деформацію національної економіки, сформувати ринкове середовище та підвищити конкурентоспроможність [2, с. 139]. Реалізація цих завдань вимагає від державних інститутів активних заходів із кардинальної структурної перебудови економіки на різних рівнях із виокремленням факторів економічного зростання та сталого розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розробки і реалізації структурної політики та забезпечення конкурентоспроможності національної економіки знаходяться у центрі уваги багатьох учених. О.Д. Данилов та Т.В. Паєнко акцентують увагу на негативному впливі неформального сектора на конкурентоспроможність національної економіки, який сприяє збільшенню втрат бюджету від недоотримання податкових надходжень, поглинає частину фінансових потоків тощо [3, с. 27].

Низка вчених досліджує вплив на конкурентоспроможність економіки глобалізаційних процесів. Зокрема, І.О. Іртищева, Т.В. Стройко, О.Є. Гросицька та М.І. Стегней зазначають, що конкурентоспроможність є ключовою категорією в сучасній економіці, умовою здійснення інтеграції країни у світове господарство [4, с. 43]. На думку В.Г. Горник, вектор державної політики забезпечення конкурентоспроможності національної економіки зумовлюється новою цивілізаційною моделлю економіки, яка відповідає постіндустріальному (інформаційно-мережевому) суспільству та в «антитезісному» форматі протиставляється фінансовій економіці [5, с. 27].

Методологія дослідження конкурентоспроможності, запропонована О.Л. Богашко, ґрунтується на засадах системного підходу на метарівні аналізу [6, с. 35]. Метаекономіку трактують як якісно нове системне утворення, результат глобалізаційних процесів на світовому рівні в гео економічному та загальноцивілізаційному контекстах. О.Ф. Івашина та Н.С. Ковтун також розглядають конкурентоспроможність як багаторівневу ієрархічну категорію, рівні якої зумовлені існуванням економічних суб'єктів і конкурентних переваг різного рівня, які створюють синергетичний ефект і здатність економіки однієї країни конкурувати з економіками інших країн за рівнем ефективного використання національних ресурсів, підвищення

продуктивності праці і забезпечення гідного життя населення [7, с. 72].

Констатуючи низький рівень конкурентоспроможності економіки України, В.Я. Дубик [8] та С.П. Сорока [9] пропонують шляхи її покращення через зосередження зусиль державної політики на створенні конкурентних переваг в освіті, науці, загальній інфраструктурі, нормативно-правовому полі.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Високо оцінюючи науковий доробок указаних учених, слід визнати, що потребує подальшого дослідження проблема вибору інструментів структурної політики залежно від рівня конкурентоспроможності економіки країни.

Мета статті полягає у виборі інструментів структурної політики відповідно до рівня конкурентоспроможності національної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Структурна політика є комплексом заходів, що охоплює інституційні складники та інші методи державного впливу на стан і розвиток збалансованості реальних секторів економіки для підвищення економічної безпеки національного господарства, а також модернізації економіки на основі досягнень науково-технічного прогресу і нової якості виробничих відносин [10, с. 27]. Під час реалізації структурної політики будь-яка держава має виходити з того, що ринок на основі принципу найбільшої ефективності й вигідності формує абсолютну нову форму поділу суспільної праці та створює якісно нові форми спеціалізації структури виробництва.

У світі є три основні центри з вивчення конкурентоспроможності країн. Перший із них – Інститут стратегії та конкурентоспроможності при Гарвардському університеті (США), очолюваний відомим ученим Майклом Портером, який вивчає конкурентоспроможність переважно в корпоративній площині [11]. Два інші центри, розташовані у Швейцарії, складають рейтинги конкурентоспроможності країн і регіонів: Міжнародний інститут розвитку менеджменту (*International Institute for Management Development (IMD)*) у Лозанні (берег Женевського озера), створений у 1987 р., та Всесвітній економічний форум (*World Economic Forum (WEF)*) у Давосі (Швейцарські Альпи), заснований у 1979 р. як Європейський форум менеджменту, який у 1987 р. отримав сучасну назву.

Щороку кожен із центрів видає власні результати вивчення конкурентоспроможності країн світу і виводить свої рейтинги, при цьому користується власною методологією дослідження та дотримується своїх ексклюзивних критеріїв під час складання шкали конкурентоспроможності економік країн і регіонів. Для оцінки конкурентоспроможності національних економік застосову-

ють кількісні (*hard data*) та якісні (*survey data*) (експертні та соціологічні) методи [12, с. 8]. Кількісні методи базуються на використанні математичних і статистичних методів аналізу для показників. Якісні методи використовуються тому, що не всі фактори та механізми зростання конкурентоспроможності можна виміряти кількісно. Під час дослідження світової карти конкурентоспроможності європейські центри використовують різні показники і методи: у системі показників *WEF* одна третина – кількісні методи, а дві третини – якісні, а в критеріях оцінки *IMD* – навпаки. Методологія *WEF* є більш м'якою і використовує 114 показників, підходи *IMD* є більш жорсткими і ґрунтуються на 341 показнику.

Рейтинг *IMD*, який складають у Лозанні за 100-бальною шкалою, публікується щороку в червні і включає всього 60 країн. У загальному рейтингу 2016 р. представлено 61 економіку, що ранжується від найбільш до найменш конкурентоспроможних. Україна отримала 46,512 балів і зайняла 59-е місце, що на одну позицію краще рейтингу 2015 р. [13].

Головним «продуктом» центру *IMD* є Щорічник зі світової конкурентоспроможності (*The World Competitiveness Yearbook (WCY)*), який видається з 1989 р., містить близько 700 сторінок і вважається найповнішим і найкомпетентнішим щорічним звітом про конкурентоспроможність країн і регіонів. Методологія досліджень для щорічного звіту будується на аналізі та ранжируванні здатності держав, по-перше, створювати, а по-друге, підтримувати середовище, в якому підприємства можуть ефективно конкурувати. Щодо кожного національного бізнес-середовища вивчають чотири основні групи чинників конкурентоспроможності: 1) макроекономічну динаміку; 2) ефективність управління країною; 3) ефективність бізнес-сектора; 4) розвиненість інфраструктури.

Центр *WEF* у Давосі використовує Індекс конкурентоспроможності економічного зростання, вимірюючи з його допомогою здатність економіки досягти та підтримувати стабільне економічне зростання у середньо- і довгостроковій перспективі. Індекс глобальної конкурентоспроможності *WEF* розраховується з 1995 р. і базується на трьох складниках: «Основні вимоги», «Підсилювачі продуктивності» та «Інновації та фактори вдосконалення». Конкурентною перевагою вважається фактор, за яким країна посідає 50-е місце і вище у рейтингу. На протязі 2010–2016 рр. до рейтингу входило від 139 до 148 країн (табл. 1).

Найгірші позиції Україна мала у 2011 р. (89-е місце), найкращі – у 2013 р. (73-тє місце). У 2016 р. наша країна посіла 79-е місце серед 140 країн світу, втративши за рік три позиції (у попередньому рейтингу займала 76-у позицію). Національна економіка знаходиться практично посередині рейтингу глобальної конкурентоспроможності. Натомість країни-сусіди, крім Молдови, яка посідає 84-е місце, розташовані вище: Польща (41-е місце), Росія (45-е), Румунія (59-е), Угорщина (63-тє), Чехія (31-е).

Лідерами за конкурентоспроможністю є такі країни, які характеризуються високим рівнем упровадження інновацій, демонструють високі ступінь технологічної готовності і рівень розвитку бізнесу. Серед них є п'ять країн «великої сімки».

Останні позиції в рейтингу конкурентоспроможності займають факторно-орієнтовані, найменш розвинені країни світу, які мають серйозні інституціональні недоліки в розвитку фінансового ринку, ефективності товарного ринку, ринку праці, що зумовлюють неефективність макроекономічних показників.

В Індексі глобальної конкурентоспроможності інтегровано концепцію стадій економічного розвитку: доіндустріальні, індустріальні та постіндустріальні економіки. Країни, економіки яких перебувають між двома стадіями, вважаються країнами з «перехідною економікою». До перехідних між першою та другою стадіями розвитку економіки належить більшість нафтоекспортерів. Зорієнтованими на ефективність (*efficiency-driven*) є країни середніх можливостей, транзитивні (колишні постсоціалістичні та пострадянські) країни, серед яких й Україна; а перехідні від другої до третьої стадії є новими індустріальними країнами, транзитивні та малі острівні країни. До країн, спрямованих на інновації (*innovation-driven*), належать усі розвинені країни світу. У першій групі факторно-спрямованих економік немає жодної країни Європи, а в третій групі інноваційно-спрямованих економік – жодної країни Африки.

У рейтингу глобальної конкурентоспроможності 2015–2016 Україна найбільше втратила за показниками, які характеризують макроекономічне середовище (29 позицій), переважно за рахунок анексії Криму та військово-політичного конфлікту на сході (табл. 2). Зниження субіндексів конкурентоспроможності спостерігається за такими показниками: використання інформаційно-телекомунікаційних технологій (11 позицій), розвиток фінансового ринку країни (14 позицій), передусім за рахунок втрати надійності і довіри до нього (20 позицій). Україна покращила свій рейтинг за такими показниками, як якість освіти (19 позицій), навчання за місцем роботи (14 позицій), ефективність ринку праці (24 позиції).

Значно поліпшився складник «Інновації та фактори вдосконалення» (20 позицій) за рахунок: чисельності місцевих постачальників (19 позицій), модернізації виробничого процесу (27 позицій), інновацій (27 позицій), що визначається здатністю до інновацій (30 позицій), якістю науково-дослідних інститутів (24 позицій), наявністю вчених та інженерів (19 позицій).

Конкурентними перевагами України є показники, які отримали такі субіндекси у рейтингу: початкова освіта (34), вища освіта і професійна підготовка (34), розмір ринку (45), у т. ч. внутрішнього (46) та іноземного (39), наявність учених та інженерів (29).

Інституціональними обмеженнями реформування національної економіки є такі показники з відповідними субіндексами: діяльність державних установ (130), макроекономічне середовище (134),

Таблиця 1

Динаміка змін позицій України в рейтингу за Індексом глобальної конкурентоспроможності

Роки	2010-2011	2011- 2012	2012- 2013	2013- 2014	2014-2015	2015-2016
Кількість країн у рейтингу	139	142	144	148	144	140
Місце України в рейтингу	89	82	73	84	76	79

Джерело: побудовано за даними [14]

ефективність ринку товарів (106), розвиток фінансового ринку (121). Найбільш проблемними факторами для ведення бізнесу в нашій країні визначено (у порядку зменшення): корупцію, ускладнений доступ до фінансів, інфляцію, політичну нестабільність, високі податкові ставки, неефективну державну бюрократію, складність податкового законодавства, регулювання валютного ринку, часту зміну урядів, обмежувальне регулювання ринку праці, недостатню здатність до інновацій, невідповідну якість інфраструктури, злочинність та крадіжки, низьку якість охорони

здоров'я, недостатню освіченість і погану етику робочої сили.

Висновки. У рейтингу глобальної конкурентоспроможності Україна належить до групи країн середніх можливостей, орієнтованих на ефективність. Конкурентні переваги національної економіки пов'язані з високою освіченістю населення й обсягами ринку, а також покращенням протягом останнього часу інноваційного складника. Інституціональними обмеженнями реформування економіки України є: вади роботи владних інституцій, де виявлено найбільші недоліки в ефек-

Таблиця 2

Динаміка Індексу глобальної конкурентоспроможності України

№ п/п	Критерії оцінки	Індекс/субіндекси		Приріст індексу/субіндексу
		2014-2015	2015-2016	
	Індекс глобальної конкурентоспроможності	76	79	3
1	Основні вимоги	87	101	14
1.1	Інституції	130	130	0
1.1.1	Державні установи	131	130	-1
1.1.2	Приватні установи	120	110	-10
1.2.	Інфраструктура	68	69	1
1.2.1	Транспортна інфраструктура	88	91	3
1.2.2	Електрика і телефонна інфраструктура	51	54	3
1.3	Макроекономічне середовище	105	134	29
1.4	Охорона здоров'я та початкова освіта	43	45	2
1.4.1	Охорона здоров'я	82	82	0
1.4.2	Початкова освіта	32	34	2
2	Підсилювачі продуктивності	67	65	-2
2.1	Вища освіта і професійна підготовка	40	34	-6
2.1.1	Частка освіти	14	14	0
2.1.2	Якість освіти	65	46	-19
2.1.3	Навчання за місцем роботи	88	74	-14
2.2	Ефективність ринку товарів	112	106	-6
2.3	Ефективність ринку праці	80	56	-24
2.3.1	Гнучкість	89	66	-23
2.3.2	Використання талантів	70	58	-12
2.4	Розвиток фінансового ринку	107	121	14
2.4.1	Ефективність	109	113	4
2.4.2	Надійність і довіра	100	120	20
2.5	Технологічна готовність	85	86	1
2.5.1	Технологічні запозичення	114	103	-11
2.5.2	Використання інформаційно-телекомунікаційних технологій	69	80	11
2.6	Розмір ринку	38	45	7
2.6.1	Розмір внутрішнього ринку	37	46	9
2.6.2	Розмір іноземного ринку	38	39	1
3	Інновації та фактори вдосконалення	92	72	-20
3.1	Відповідність бізнесу сучасним вимогам	99	91	-8
3.1.1	Чисельність місцевих постачальників	80	61	-19
3.1.2	Якість місцевого постачальника	83	80	-3
3.1.3	Ширина ланцюга створення вартості	79	70	-9
3.1.4	Управління міжнародним розповсюдженням	82	86	4
3.1.5	Модернізація виробничого процесу	95	68	-27
3.1.6	Межі маркетингу	79	81	2
3.2	Інновації	81	54	-27
3.2.1	Здатність до інновацій	82	52	-30
3.2.2	Якість науково-дослідних інститутів	67	43	-24
3.2.3	Витрати компаній на дослідження і розробки	66	54	-12
3.2.4	Співпраця університетів та промисловості у дослідженнях та розробці	74	74	0
3.2.5	Державні закупівлі високотехнологічної продукції	123	98	-25
3.2.6	Наявність вчених та інженерів	48	29	-19

Джерело: побудовано за даними [14]

тивності функціонування; слабкість фінансових ринків; сировинний характер спеціалізації; застарілість та низький рівень розвитку структурних характеристик національного господарства.

Проведений аналіз свідчить про неспроможність ліберальної концепції структурної політики України, яка призводить до погіршення рейтингу національної економіки, тому доцільним є перехід до політики державного інтервенціонізму, який передбачає, по-перше, покращення інституціонального середовища шляхом

покращення захисту прав власності, подолання корупції та марнотратства державних витрат; по-друге, спрямування частини економічних ресурсів у певні види економічної діяльності, які забезпечать «точки зростання» національної економіки та збільшення її експортного потенціалу.

Перспективами подальших досліджень є розробка рекомендацій щодо підвищення інвестиційної привабливості національної економіки як запоруки ефективності її структурного розвитку.

Список літератури:

1. Тимошик Н. Напрями забезпечення конкурентоспроможності національної економіки / Н. Тимошик // Галицький економічний вісник. – 2013. – № 4. – С. 43–48.
2. Луцков В.О. Передумови досліджень впливу структурної політики на конкурентоспроможність національної економіки / В.О. Луцков // Університетські наукові записки. – 2013. – № 2. – С. 137–142.
3. Данилов О.Д. Неофіційний сектор економіки як фактор зниження конкурентоспроможності національної економіки / О.Д. Данилов, Т.В. Паєнко // Бізнес Інформ. – 2012. – № 10. – С. 26–30.
4. Іртіщева І.О. Вплив глобалізації на рівень конкурентоспроможності національної економіки: фактори, механізми, інструменти / І.О. Іртіщева [та ін.] // Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва. Серія «Економічні науки». – 2013. – № 4. – С. 34–45.
5. Горник В.Г. Концептуальне визначення напрямів розвитку державної політики забезпечення конкурентоспроможності національної економіки / В.Г. Горник // Наукові розвідки з державного та муніципального управління. – 2013. – Вип. 1. – С. 19–29.
6. Богашко О.Л. Теоретичні аспекти дослідження конкурентоспроможності національної економіки в умовах глобалізації / О.Л. Богашко // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2014. – № 1. – С. 32–37.
7. Івашина О.Ф. Теоретичні засади формування конкурентоспроможності національної економіки / О.Ф. Івашина, Н.С. Ковтун // Вісник Академії митної служби України. Серія «Економіка». – 2013. – № 2. – С. 65–73.
8. Дубик В.Я. Підвищення конкурентоспроможності національної економіки як фактор активізації євроінтеграційного процесу / В.Я. Дубик // Інноваційна економіка. – 2013. – № 10. – С. 5–11.
9. Сорока С.П. Конкурентоспроможність національної економіки та чинники, що впливають на неї / С.П. Сорока // Економіка. Управління. Інновації. – 2010. – № 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2010_2_44.
10. Ревіка К.А. Теоретичні засади механізму реалізації структурної політики національної економіки / К.А. Ревіка // Держава та регіони. Серія «Економіка та підприємництво». – 2015. – № 6. – С. 21–27.
11. Загоруйко Ю. Рейтинг конкурентоспроможності: двигун прогресу чи ярмарок марнославства? / Ю. Загоруйко // Дзеркало тижня. – 2005. – № 45 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://gazeta.dt.ua/ARCHIVE/rejting_konkurentospromozhnosti_dvigun_progresu_chi_yarmarok_marnoslavstva.html.
12. Уніят А.В. Критерії та оцінка конкурентоспроможності країн на міжнародному рівні / А.В. Уніят // Галицький економічний вісник. – 2009. – № 2. – С. 7–13.
13. The 2016 IMD World Competitiveness Scoreboard [Online]. – Retrieved from : <http://www.imd.org/uupload/imd.website/wcc/scoreboard.pdf>.
14. The Global Competitiveness Report 2015–2016 [Online]. – Retrieved from : http://www3.weforum.org/docs/gcr/2015-2016/Global_Competitiveness_Report_2015-2016.pdf.

Стеблянко І. О.

Днепропетровский национальный университет имени Олеса Гончара

РОЛЬ СТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ В ОБЕСПЕЧЕННІ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Резюме

В статье исследованы теоретические вопросы использования структурной политики для обеспечения конкурентоспособности национальной экономики. Дана ее оценка в мировых рейтингах на основе Индекса глобальной конкурентоспособности. Обоснованы рекомендации по разработке и реализации структурной политики на основе учета конкурентных преимуществ и преодоления ограничений реформирования национальной экономики.

Ключевые слова: национальная экономика, конкурентоспособность, структурная политика, обеспечение, преимущества.

Steblianko I. O.

Oles Honchar Dnipropetrovsk National University

ROLE OF STRUCTURAL POLICIES IN ACHIEVING NATIONAL ECONOMY COMPETITIVENESS

Summary

In this article were explored the theoretical questions of structural policy for the competitiveness of the national economy. The national economy's development assessment was made in the world's rates on the basis of the Global Competitiveness Report's index. The recommendations on the development and implementation of structural policies is based on competitive advantages and overcome the limitations of the reform of the national economy.

Keywords: the national economy, competitiveness, structural policies, welfare, benefits.